

LOCUL DREPTULUI DE MOȘTENIRE ÎN SISTEMUL DREPTURILOR ȘI LIBERTĂȚILOR FUNDAMENTALE

Iulia BĂNĂRESCU

Universitatea de Stat din Moldova

În articol se abordează locul dreptului de moștenire în ierarhia garanțiilor fundamentale. Luând în considerare că acesta derivă din dreptul de proprietate, autorul opinează că cea mai adecvată calificare a lui este cea de libertate fundamentală, deoarece dacă titularul dreptului de proprietate va fi îngăduit în posibilitatea de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte, ar fi imposibilă realizarea dreptului de moștenire.

Cuvinte-cheie: drept fundamental, libertate fundamentală, dreptul de moștenire, garanție constituțională.

PLACE OF INHERITANCE RIGHT IN THE SYSTEM OF RIGHTS AND FUNDAMENTAL LIBERTIES

This article concerns the place of the right of inheritance within the hierarchy of fundamental safeguards. Bearing in mind that it emerges from the property law, the author considers that the most appropriate of his qualifications is the one of fundamental freedom, because the achievement of the right of inheritance would be impossible, if the holder of the property was restricted in the ability of disposing of his assets upon death.

Keywords: fundamental right, fundamental freedom, the right of inheritance, constitutional safeguard.

Tehnicile constituționalizării sunt acele metode prin care se exercită influența drepturilor fundamentale asupra dreptului civil. Din această perspectivă, urmează să analizăm influența jurisprudenței constituționale asupra dreptului civil, pe de o parte, în sensul preluării soluțiilor regăsite în ea de către judecătorii de drept comun ai dreptului civil și, pe de altă parte, în sensul obligării instanțelor judecătorești de a interpreta instituțiile de drept civil prin prisma prevederilor constituționale și de a aplica drepturile fundamentale raporturilor dintre particulari.

Teza constituționalizării ramurilor dreptului se bazează în mare parte pe aplicabilitatea Constituției și a drepturilor fundamentale cuprinse în aceasta întregii ordini juridice de o manieră directă sau mediată de interpretare conferită acestora de instanțele constituționale. Fundamentul constituțional dictează modalitatea în care trebuie interpretate toate ramurile dreptului, reglementarea oricărei activități umane trebuind să se facă în sensul unei concretizări a drepturilor fundamentale. Protecția constituțională înseamnă, din acest punct de vedere, cenzurarea unei anumite interpretări juridice ce nu concordă cu dreptul fundamental implicat de o anumită instituție juridică.

Protecția drepturilor fundamentale de către judecătorul constituțional face astăzi posibilă apropierea dintre dreptul constituțional și celelalte ramuri ale dreptului, în sensul în care se consideră că „disciplinele juridice pierd controlul asupra principiilor în jurul cărora s-au constituit, aceste principii se restructurează astăzi sub îndrumarea drepturilor fundamentale, care le orientează și limitează capacitatea de acțiune și inovație”.

Drepturile fundamentale sunt norme supreme, întreaga ordine juridică trebuind interpretată în lumina acestor valori constituționale, conturându-se pe această cale cea mai importantă consacrare a drepturilor fundamentale ca a fundamentelor constituționale în dreptul civil.

Drepturile fundamentale ghidează interpretarea în drept, ele devenind astfel reguli obiective ale dreptului, judecătorul civil trebuind să realizeze o aplicare a legii conformă principiilor înscrise în acestea. Deci, „judecătorul trebuie să verifice dacă dispozițiile de drept civil pe care trebuie să le aplice sunt influențate de drepturile fundamentale, iar dacă se constată această influență, în cadrul interpretării și aplicării acestor dispoziții judecătorul trebuie să țină seamă de modificările dreptului privat intervenite. Dacă nu respectă aceste reguli și dacă în decizia sa nu ține seamă de această influență a dreptului constituțional asupra dreptului civil, încalcă nu doar dreptul constituțional obiectiv și conținutul normelor relative la drepturile fundamentale, în calitatea lor de norme obiective, ci, în calitatea sa de titular al puterii publice, contravine, prin decizia sa, dreptului fundamental pe care cetățeanul îl are de a le vedea respectate chiar de puterea judiciară”.

Deoarece dreptul de moștenire în materia dreptului constituțional este atribuit de majoritatea autorilor la categoria drepturilor fundamentale, prin intermediul acestui subiect se pretinde a scoate în relief unele aspecte ale dreptului de moștenire trecut prin prisma reglementărilor în materie de drepturi și libertăți fundamentale.

Pentru a putea determina valențele juridice ale dreptului de moștenire în cadrul sistemului național de drept, precum și pentru a stabili finalitățile juridice ale acestei facultăți sociale, considerăm necesar de a identifica locul dreptului de moștenire în ierarhia drepturilor și libertăților fundamentale garantate de Constituția Republicii Moldova.

Deoarece Legea Fundamentală i-a dat dreptului de moștenire o conturare proprie, atribuindu-l astfel la categoria drepturilor și libertăților fundamentale, este necesar să stabilim limitele extinderii dreptului de moștenire în raport cu alte drepturi și libertăți fundamentale garantate de stat.

Într-o opinie expusă în literatura de specialitate română se susține că „drepturile și libertățile fundamentale, subiective prin natura lor, consacrate fiind chiar prin așezământul fundamental și prin normele comunitare sau internaționale, sunt prerogative în jurul cărora gravitează toate celelalte drepturi subiective și ele se bucură de protecție în raport cu toate puterile statului, inclusiv, dacă este cazul, prin intervenția judecătorului constituțional și a celui european, în condițiile prevăzute de normele naționale și de cele comunitare” [3, p.455].

Atât în Legea Fundamentală, cât și în doctrina autohtonă nu persistă careva precizări sau criterii legale de delimitarea drepturilor fundamentale față de libertățile fundamentale, care, de regulă, în uzul cotidian sunt folosite cu titlu de sinonime. Această lacună terminologică a și servit drept temei de a identifica locul dreptului de moștenire în sistemul garanțiilor reflectate în Constituția Republicii Moldova.

Chiar dacă din punct de vedere juridic aceste garanții constituționale, drepturile și libertățile, sunt tratate ca sinonime în sistemul valorilor fundamentale, semnificația juridică a fiecărui termen în parte nu este aceeași. Prin urmare, utilizarea acestor doi termeni cu titlu de sinonime în materia garanțiilor fundamentale generează în practică unele dificultăți la stabilirea finalităților juridice ale fiecărei categorii în parte, pomenindu-ne astfel în prezența unui pleonasm juridic.

Problema privind drepturile și libertățile omului constituie subiect a numeroase investigații științifice întreprinse de specialiști în diverse materii, îndeosebi în jurisprudență. În practica judiciară această problemă este condiționată de faptul că, pe lângă prevederile constituționale, aceste drepturi sunt reflectate în multiple izvoare de drept, care, de regulă, sunt exprimate într-un limbaj evaziv pentru titularii acestora.

După cum se susține în doctrina română, dreptul de moștenire, fiind o derivată a dreptului de proprietate privată, care nu dispune de configurație proprie conturată de Constituție, depinde în mare măsură de dreptul de proprietate, adică de un alt drept care-i constituie suportul material de realizare a acestei libertăți fundamentale [4, p.168].

Moștenirea testamentară fiind o instituție distinctă a dreptului civil, care derivă dintr-o libertate fundamentală garantată de Constituție, necesită a fi studiată prin prisma sistemului de libertăți și drepturi fundamentale conturate de Legea Fundamentală și actele internaționale în scopul stabilirii limitelor de extindere a acestei libertăți fundamentale în raport cu drepturile și liberalitățile subiective civile.

Deoarece până în prezent în doctrina autohtonă problema privind succesiunea testamentară nu a fost abordată prin prisma drepturilor și libertăților fundamentale garantate, este evident că, prin esența sa, această reflecție analitică îmbracă haina unei novațiuni doctrinare, a cărei importanță este ancorată pe corelația dreptului de moștenire cu drepturile și libertățile fundamentale prescise de actele internaționale și prevederile constituționale.

Această preocupare are un caracter interdisciplinar, întrucât obiectivele supuse cercetării sunt axate pe valențele constituționale ale dreptului de moștenire testamentară, care până în prezent n-au fost abordate în cadrul dreptului constituțional, iar în doctrina civilă această libertate este elucidată doar prin prisma realizării dreptului subiectiv al testatorului.

Privit prin prisma limitelor de realizare a dreptului de proprietate, iar, potrivit alin.(2) art.9 din Constituția Republicii Moldova, „proprietatea nu poate fi folosită în detrimentul drepturilor, libertăților și demnității omului” [2], considerăm că, sub aspect conceptual, dreptul de moștenire este desprins din împuternicirea oferită de dreptul de proprietate, care prin esența sa îi conturează o natură juridică complexă.

În sensul acestei prevederi constituționale, putem deduce că moștenirea testamentară este o acțiune, o manifestare activă de voință, astfel încât orice normă legală care ar face din moștenire o obligație, îngrădind această libertate, ar fi declarată neconstituțională. Prin urmare, reiese că dreptul de moștenire nu este doar un drept de a succede, ci și un drept de a transmite *mortis causa* averea proprietarului, și că aparține nu doar moștenitorilor, ci, mai întâi, titularilor dreptului de proprietate.

Este cert faptul că libertățile fundamentale, prin esența lor, reprezintă sistemul de valori esențiale ale democrațiilor liberale contemporane oferite cetățenilor de către stat, iar importanța lor nu se reduce la nivelul vieții politice, ci reflectă și sistemul de drept atât la nivel național, cât și internațional.

Din punct de vedere juridic, pentru aceste libertăți este caracteristic faptul că ele se regăsesc la nivelul fiecărei ramuri de drept, situație evidențiată mai ales de procesul de constituționalizare prin care trece fiecare ramură a sistemului de drept național.

Abordarea succesiunii testamentare prin prisma drepturilor și libertăților fundamentale presupune unele demersuri preliminare pentru a putea determina valențele juridice ale noțiunii de libertate fundamentală în raport cu libertățile stabilite de dreptul civil, comparație care este necesară pentru conturarea trăsăturilor proprii libertăților fundamentale și aprecierea limitelor de extindere a acestor libertăți la realizarea drepturilor civile.

Analizând preocupările savanților în materia dreptului constituțional, am constatat că, potrivit unor opinii care încearcă să clasifice drepturile fundamentale după anumite categorii, dreptul de moștenire nu este recunoscut ca un drept fundamental distinct [1, p.116], aceasta pentru că dreptul respectiv reprezintă o derivată a dreptului de proprietate.

Sub acest aspect, trebuie de precizat că libertatea constituie substanța și determinarea dreptului, iar sistemul dreptului este domeniul de extindere a acelei libertăți garantate de stat cetățenilor, fără ca aceasta să dispună de careva îngrădiri, cu excepția unor restricții pe care le poate prescrie Legea Fundamentală sau legislația civilă.

Într-o opinie expusă de Montesquieu, „libertatea este dreptul de a face tot ceea ce îngăduie legile și dacă un cetățean ar putea să facă ceea ce ele interzic, el nu ar mai avea libertate, pentru că și ceilalți ar putea să facă la fel” [5, p.193]. Din contextul acestei opinii se poate deduce că viața cotidiană a oamenilor ar fi de neconceput fără existența unor reguli de conduită care ar preveni îngrădirea sau afectarea libertăților. Cu titlu de precizare a acestei afirmații poate fi citată opinia filosofului Max Weber, care atrăgea atenția asupra faptului că „dreptul este premisa necesară a coexistenței libertăților” [6, p.175], demonstrând, totodată, că normele de drept asigură un cadru minim de legitimitate a convingerilor umane.

Luând în considerare esența acestor conotații filosofice, putem preciza că dreptul de moștenire constituie o libertate a persoanei fizice de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte, care derivă dintr-un drept fundamental, cum ar fi dreptul de proprietate. Ținând cont de faptul că această libertate a omului de a moșteni în baza legii sau a testamentului derivă dintr-un drept fundamental*, cum ar fi dreptul de proprietate, este evident că și dreptul de moștenire, prin natura sa juridică și utilitatea socială, îmbracă haina unui drept fundamental.

Privit prin prisma efectelor juridice pe care le generează dreptul la moștenire în climatul constituțional, este evident că acesta generează urme de îndoială asupra finalităților juridice, deoarece în realitate garantarea acestui drept poate fi concepută sub două aspecte: 1) dreptul proprietarului de a dispune pentru cauză de moarte de bunurile sale și 2) dreptul moștenitorilor legali sau testamentari de a dobândi dreptul de proprietate asupra bunurilor defunctului.

Considerăm necesar a preciza că dreptul de moștenire ocupă un loc deosebit în sistemul garanțiilor constituționale, deoarece din cele mai vechi timpuri s-a menținut tendința de a ocroti libertatea proprietarilor de a dispune de bunurile lor pentru cauză de moarte. Potrivit aspectului său constituțional, acest drept dispune de o natură juridică complexă, deoarece la prima vedere el este recunoscut ca un drept fundamental, însă, potrivit particularităților sale de realizare, acesta îmbracă haina unei libertăți fundamentale la care titularul nu poate renunța.

Chiar dacă dreptul de moștenire prin esența sa constituie o derivată a dreptului de proprietate, în baza căreia titularul dreptului de proprietate poate dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte, el poate fi realizat în mod corespunzător numai în cazul în care libertatea acestuia nu este îngrădită de către stat sau de alți membri ai societății.

Rezumând asupra opiniilor doctrinare întâlnite în literatura de specialitate și ținând cont de faptul că până la moment nu există careva studii ce ar argumenta deosebirea dintre drepturile și libertățile fundamentale, am ajuns la concluzia că dreptul de moștenire dispune de o natură juridică complexă, deoarece, fiind o derivată a

*Cu titlu de precizare, ar fi imposibil de realizat dreptul la moștenire în realitate, dacă defunctul nu a avut careva bunuri ce i-ar fi aparținut cu titlu de proprietate până la decesul acestuia.

dreptului de proprietate, îmbracă în mod automat haina unui drept fundamental reflectat în alin.(6) art.46 din Constituția Republicii Moldova, Însă, luând în considerare modul de realizare, mai putem susține că acesta dobândește haina unei libertăți fundamentale, fără de care este imposibilă realizarea în mod corespunzător a dreptului de moștenire și la care nu se poate renunța prin acte juridice private.

Apreciind locul dreptului de moștenire în ierarhia garanțiilor fundamentale și luând în considerare că acesta derivă din dreptul de proprietate, considerăm că cea mai adecvată calificare a lui este cea de libertate fundamentală, deoarece dacă titularul dreptului de proprietate va fi îngrădit în posibilitatea de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moarte, ar fi imposibilă realizarea dreptului de moștenire, și viceversa.

Ca argument suplimentar ce confirmă prevalarea libertății proprietarului de a dispune de bunurile sale pentru cauză de moare asupra dreptului fundamental de proprietate servește gradul de protecție a acestuia, pentru care legislația civilă interzice încheierea actelor juridice prin care s-ar limita acest drept sau s-ar renunța la el.

Bibliografie:

1. *A se vedea:* BĂDESCU, M. *Drept civil, succesiuni*. București: Lumina LEX, 2002, p.116.
2. Constituția Republicii Moldova, adoptată la 29.07.1994, în vigoare din 27.08.1994. În: *Monitorul Oficial al Republicii Moldova*, 1994, nr.1.
3. DELEANU, I. *Instituții și proceduri constituționale în dreptul român și în dreptul comparat*. București: C.H. Beck, 2006, p.455. 922 p.
4. *A se vedea:* DRĂGANU, T. *Drept constituțional și instituții politice*. Vol.I. București: Lumina LEX, 1998, p.168.
5. MONTESCQUIEU, Ch. *Despre spiritul legilor*. București: Editura Științifică, 1964, p.193.
6. WEBER, M. *Social action and its types – Teory an Society*. New York: The Free Pess, 1995, p.175.

Prezentat la 19.05.2015